

ענייני ליל הסדר - מה עני דרכו בפרוסה

גמ' פסחים קטו: אמר שמואל - קטז. ואשתו אופה

עני ואשתו - מה מסמלים
הפירושים השונים ללחם עוני - האם חולקים
כמה מצות צריך בליל הסדר?
תוס' מקשה מנוסח התפילה. מה אפשר לענות על כך (ק"נ, חת"ס)
על מה מוסבת ברכת המוציא ועל מה מוסבת ברכת על אכילת מצה, מהן הראיות לכל שיטה פרוסה - האם אפשר לרשום פטנט רווחי - לאסוף שברי מצות ממפעלים ולשווקם בתור פרוסות מן המוכן, ללא צורך ביחץ - מחיר מבצע 50 ש"ח ליחידה?
האם יש עניין דוקא ביחץ?
מדוע חוצים את המצה בתחילת הסדר?

רשב"ם. תוד"ה מה דרכו.

תוס' ברכות לט ד"ה הכל מודים

רי"ף כה ע"ב מדפי הרי"ף אמר שמואל וכו'

ר"ן שם ד"ה הכל מודים וד"ה ומיהו

רא"ש סימן ל

עיינו גם במקורות בדף המצורף

הלכה: סימן תעה סעיף א משנ"ב ובה"ל. להרחבה אפשר לעיין בפמ"ג משבצות זהב

מקורות

שמאחר שנעשית בה מצוה נקיים בה האחרת וכמו שאמרו בפת של עירוב הואיל ואתעבידא בה חדא מצוה נעביד בה אחריתי ויש מביאין ראייה לזו ממה שאמרו בברכות בענין הביאו לפניו פתיתין ושלמין וירא שמים יוצא ידי שתיהן והוא שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע ר"ל שבוצע על הפתיתין שאם לא כן פתיתין מאי עבידתייהו ועליה אמרו הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע ומ"מ גאוני הראשונים פירשו בה הכל מודים בפסח שאם הביאו לפניו פרוסה ושלימה מברך על הפרוסה אם ירצה ומ"מ אין לו לפרוס בשביל כך וכל שכן שאם יש לו שלימות שמברך עליהן והדבר הדור יותר ולא נאמר אף כאן בפרוסה אלא לתורת רשות וכמו שאמרו שם האי כובא דארעא נהמא הוא ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח מאי טעמא לחם עוני כתיב ביה ודאי זו מתורת רשות נאמרה ואף חברתה כן והדברים נראין אלא שהמנהג לפרוס ומנהג בעלמא הוא אלא שנראה שנהגו בפריסה כדי שישתמשו מזו להצנעת חציה תחת המפה עד שמתוך כך נותנין לב יותר לאכול כזית מצה באחרונה זכר לפסח:

מהר"ם חלאווה מסכת פסחים דף קטז עמוד א

(הנחתי למעלה) ולענין ברכה ודאי ברכת המוציא עביד על הפרוסה דהכי עביד בשאר ימות השנה דפרוסה דמקרבא אהנייתא להמוציא ושלימה לכבוד בעלמא. אבל לאכול מצה

בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף קטו עמוד ב

ומברכים המוציא ועל אכילת מצה על אחת ופרוסה ואין הכרח אם המוציא על הפרוסה ועל אכילת מצה על השלימה אם בהפך אם שיברך את שתיהן קודם שיבצע ושיבצע אחריהם בשלימה ופרוסה ומ"מ שתיהן נעשות על שלימה ופרוסה ומ"מ בשבתות ובימים טובים צריך לבצוע על שתי ככרות שלמות אם בשבת ממה שאמרו חייב אדם לבצוע על שתי ככרות שלמות בשבת מאי טעמא לקטו לחם משנה כתיב ואם בימים טובים ממה שפרשו הגאונים ז"ל שאף בימים טובים כן שהרי בשבת אין הטעם אלא מפני שלא היה המן יורד בשבת והיה יורד ערב שבת כפלים וכדכתיב לקטו לחם משנה ואף בימים טובים היה כן וכן הוא במכילתא אלא שבפסח אתא לחם עוני וגרעה לפלגא אפי' חל בשבת והוא שאמרו במס' ברכות ל"ט ב' הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע ועכשיו נהגו ליטול שלש לקיים לחם משנה בהמוציא ולחם עוני בפרוסה וכך כתבו גדולי הרבנים בפירוש סוגיא זו ולא עוד אלא שגדולי המפרשים היו נוהגים לכרוך בשלישית והיו אומרים דרך צחות עניה זו לשוא שמרה וכבר ביארנו שאין הכרח בשלימה ופרוסה על איזו המוציא ועל איזו אכילת מצה:

ומתוך כך נשתנו בענין זה המנהגים מהם שמברכים על השלימה המוציא ועל הפרוסה על אכילת מצה שהרי לחם עוני על המצה הוא ומהם שהיו עושים שתי הברכות כאחת

איכא מאן דאמר דמברך על השלימה. והא ליתא דאדרבה דרכו של עני בעי' למעבד בברכת מצה הלכך נראין דברי הרב בעל המאור ז"ל דשתי הברכות עבדי' על הפרוסה וכהיא דאמרי' גבי ככר של עירוב דשרי' עליה המוציא דהואיל ואתעביד ביה חדא מצוה נעביד ביה מצוה אחריתי. ואין בזה משום שתי קדושות על ככר אחד דכיון דאתסר ליה למיכל בלא שתי הברכות כברכה אחת אריכתא דמיין.

פסקי רי"ד מסכת פסחים דף קטז עמוד א

אף כאן בפרוסה. פירש המורה לברך על אכילת מצה בפרוסה, ושתי השלימות מיייתין משו' ברכת המוציא, דלא גרע משאר ימים טובים שצריך לבצוע על שתי ככרות שלימות ובצוע אחת מהשלימות. ואינו נראה לי, דהכי אמרי' בביצד מברכין דפליגי אמוראי בפיתיתין ושלימות, דחד אמ' אפתיתין מברכי' המוציא משום דמקרבא הנייתן, וחד אמ' אשלימין משו' כבוד. ואמרי' התם מתני' דמניח פרוסה לתוך שלימה ובצוע על הפרוסה, ואמרי' התם הכל מודין בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובצוע משום דכת' לחם עוני, אלמא במאי דפליגי כל ימות השנה בברכת המוציא מודין בפסח דבצעין אפרוסה. ד"א מה דרכו שלעני הוא מסיק ואשתו אופה, אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה. פי' אף על פי שהוכחתי לעיל בפרק ואילו עוברין שהאשה יכולה לשהות כדי ללוש קבא מגלונאה ולערוך ולהסיק ולאופות ובעניין זה אינו בא לידי חימוץ, אפי' הכי מצוה מן המובחר שיסיק בעלה התנור, וכיון שהיא עורכת אופה מיד.

חתם סופר מסכת פסחים דף קטו עמוד ב

לחם שעונין עליו דברים הרבה. היינו דברי חירות שכן עונה לשון הרמת קול שמחה ולדבר אחר לחם עני זכר לעניות ובפרוסה שכן יש במצה ב' טעמים א' זכר לעניות שהי' אוכלים כן במצרים כדרך העבדים שמאכיל' אותן לחם שלא נתחמץ באשר שמשיע מהר ואינו רעב מאותו אכילה כ"כ מהרה וגם דרכם בפרוסה לקבל פרס משלחן רבם והטעם הב' זכר לחירות שלא הספיק בציקם להחמיץ עד שנגלה עליהם ממ"ה הקדוש ברוך הוא וגאלם וא"ש השתא מה שנתקשה מרש"א ח"א לקמן קי"ז ב' מ"ט לאכילת מצה במצרים וקודם חצות שהרי האי עובדא אחר חצות הוה שנגלה עליהם ממ"ה הקדוש ברוך הוא והא"ש דהוה מיהת טעמא קמא זכר לעבדות והיינו דקאמרי' אחר שפרס המצה האמצעית כדרך העני שאז עדיין עבדי' היינו קאמר כדלקמן במתני' אז אמרי' כהא לחמא

עני' די אכלו אבהתנא בער' דמצרים שאז היה רק זכר לעניות ולא לחירות:

מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן. התו' כ' בכאן מדאמרי' בשבת וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים משמע דירד מן ביי"ט ולע"ד להנך פוסקי' דס"ל דבי"ט אין מחויבי' בג' סעודות א"ש דהנה בכל יום נפל ב' סעודות ליום ולילה עי' בשבת פ' כל כתבי בסוגי' דר' חזקא ובע"ש ועי"ט ד' סעודות ב' ליום ע"ש וליל שבת וב' ליום השבת בעצמו (ובמקום שהי' לאכול בליל מוצ"ש אוכלה בשבת משום ג' סעודות) והשתא כשחל י"ט במצ"ש ומחוייב לאכול במ"ש מפני שהוא ליל י"ט ע"כ נפל בע"ש מזון ז' סעודות ב' לע"ש וב' ליום א' שהוא י"ט וג' לשבת שהוא מקודש בענין זה מי"ט כנלע"ד ודוק:

בית יוסף אורח חיים סימן תעג

ויקח המצה האמצעית ויבצענה לשנים ויתן חציה לאחד מן המסובים לשמרה לאפיקומן. כ"כ הרא"ש (סי' ל) והמרדכי בפרק ערבי פסחים (לח.) וכ"כ הגהות מיימון (דפו' קושטא פ"ח ה"ו) שכתב ה"ר מאיר (שו"ת דפ' ברלין עמ' 302 סי' ד) ודלא כספר המצוות (עשין מא קיח): והרוקח (סי' רפג) שפירשו לבצוע הראשונה:

ונתנין אותה תחת המפה זכר למשארותם (שמות יב לד) וכו'. כ"כ הרוקח (שם): כתב הכל בו (הל' פסח יב.) המנהג לחלקה קודם שיקרא ההגדה כדי שיאמר עליה הא לחמא עניא מה לעני בפרוסה אף כאן בפרוסה (קטו): ויש אומרים שהוא כדי שיראו התינוקות וישאלו מפני מה אנו מטמינים המצה ועדיין לא אכלנו ויש אומרים כדי שלא יראו ויאכלו אותה תוך הסעודה בשוגג ולא יהיה לו עוד מצה משומרת באחרונה ולפיכך מצניעין אותה עכ"ל:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תעג סעיף לו

ומקצתה השני צריך להחזירו לקערה וליתן אותו בתוך שתי מצות השלמות כדי לומר עליו ההגדה לפי שצריך לומר ההגדה על מצה הראוי לצאת בה ידי חובתו שנאמר תאכל עליו מצות לחם עוני ודרשו חכמים שעונין עליו דברים הרבה ומתוך שנאמר לחם עני חסר וא"ו דרשו חכמים לחם עני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה שהמצה שיוצא בה ידי חובתו לא תהיה שלימה אלא פרוסה ועליה יאמר ההגדה (ובסימן תע"ה יתבאר למה משימין אותו בתוך שתי השלימות).